Trablusgarb ve Devlet-i Aliyye-İtalya Vekâyi‘-i Harbiyyesi – Osmanlı-İtalyan Harbi 1911-1912

Avanzâde Mehmed Süleyman

Yeni Harflere Aktaran ve Yayına Hazırlayan:
Ayhan Küçükefe

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1636
KÜLTÜR SERİSİ: 926

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-057-9

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

Kapak Görseli: 1 Eylül 1328 tarihli *Şehbal* gazetesinden alınmıştır.

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Oğuzhan Murat Öztürk

Son Okuma: Hüseyin Özdemir

Kapak Tasarımı: Mahmut Doğan

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: İmak Ofset Basım Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.
Akçaburgaz Mah. 137. Sok.No: 12 Esenyurt / İstanbul / TÜRKİYE
Sertifika Numarası: 45523 Tel: (0212) 444 62 18

İstanbul- 2021

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ / 9

GİRİŞ / 11

Avanzâde Mehmed Süleyman'ın Hayatı / 17
•
Avanzâde Mehmed Süleyman'ın Eserleri / 21
•
Trablusgarb ve Devlet-i Aliyye-İtalya Vekāyi'-i Harbiyyesi'nin Muhtevası / 27
•
Trablusgarb ve Devlet-i Aliyye-İtalya Vekāyi'-i Harbiyyesi'nin
Basım Tarihi ve Yayına Hazırlanma Süreci / 30
•
Trablusgarb ve Devlet-i Aliyye-İtalya Vekāyi'-i Harbiyyesi / 33
•
Trablusgarb ve Devlet-i Aliyye-İtalya Vekāyi'-i Harbiyyesi / 33

Muharririn İfâdesi 34 • Hulâsa-i Vekāyi'-i Harbiyye 35 • İtalya'nın Ültimatomu 38 • İ'lân-ı Harb Notası'nın Tercümesi 38 • Takrîrler, Notalar 39 • İtalya Sefâretinden 23 Eylül Sene 1911 Târihiyle Vârid Olan Takrîrin Tercümesidir. 40 • İtalya Sefâretinin 23 Eylül Sene 1911 Târihli Takrîrine Cevâben Gönderilen Takrîrin Tercümesidir. 40 • İtalya Sefâretinin 28 Eylül 1911 Târihli Notası Tercümesidir. 41 • Bâb-ı Âlî'nin 29 Eylül Sene 1911 Târihli Cevâbî Notası 44 • Sadr-ı Sâbık Hakkı Paşa'nın Kabine Riyâsetinden İsti'fâsını Mutazammın Zât-ı Hazret-i Padişahîye Takdîm Eylediği İsti'fânâme Sûretidir. 45 • Sûret-i Hatt-ı Hümâyûn 46 • Taraf-ı Hükûmetten Matbu'âta Teblîğ Olunan Beyânnâme-i Resmî 47 • Harbiye Nezâretinden Teblîğ Olunmuştur. 48 • Vükelâ-yı Fihâma Keşîde Olunan Telgrafnâme-i Sâmînin Sûretidir. 48 • Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi Makāmına Yazılan Tezkire-i Sâmiye Sûretidir. 48 • Bi'l-umûm Vilâyât ve Elviye-i Gayr-ı Mülhakaya Yazılan Telgrafnâme-i Sâmî Sûretidir. 49 • Sadrâzam Said Paşa Hazretleri Tarafından Teşkîl Kılınan Hey'et-i Vükelâ 49 • Ma'lûmât-ı Târihiyye ve Coğrafiyye 51 • Şekl-i Umûmîsi, Cibâl ve Enhârı 55 • Bahr-ı Sefîd, Akdeniz 59 • İklîm ve Havası 67 • Bir Aylık Vekāyi'-i Harbiyye Hulâsası 74 • İtalyanların Hezîmeti 82 • İtalyanların Tazallümü 84 • Muhârebe-i Hâzırada Kim Kazanacak? 86 • Zübde-i Vekāyi'-i Harbiyye: Bingazi, Hums ve Derne Muhârebeleri 88 • Trablusgarb Hakkında Bir Vesîka-i Mühimme 106 • Derne'nin İstirdâdı 107 • Diğer Taraftan Harbiye Nezâreti Enver Bey'den Aldığı Resmî Telgrafnâmeyi Bervech-i Âtî Tebliğ Ediyor. 109 • Aynı Zamanda Osmanlı Ajansı da (Resmî) Olmak Kaydıyla Âtîdeki Telgrafnâmeyi Teblîğ Etmiştir. 110 • Yirminci Asrın Medenî Vahşîleri 111 • Protestonâme 113 • Trablusgarb Meb'ûslarının Takrîri 117 • Nutk-ı Hümâyûn Sûreti 123 • Trablusgarb'a Dâ'ir Kısım, Târihî ve Coğrafî 128 • Vekāyi'-i Harbiyye Kısmı,

26 Teşrîn-i Evvel 1327 Târihiyle 130 • Tokad Torpidosu Süvârisinin Beyânâtı 136 • Trablus Hakkında Merhûm Ferîk Mustafa Celâleddin Paşa'nın Lâyihası 140 • Sûret-i Lâyiha 142 • Trablus Meydân Muhârebesinde Üç Büyük Meb'ûs, Trablusgarb'dan Gelen Bir Zâtın Beyânâtı 148 • Trablusgarb'a Dâ'ir Kısım, Târihî ve Coğrafî 149 • Bombardımandan Sonra Trablusgarb 152 • İtalya'yı Protesto Etmek Üzere Ahîren Paris'de Üç Saatten Ziyâde Devam Eden Bir Sosyalist Mitingi Akdolunmuştur. 153 • Brüksel'de Miting ve Protesto 154 • İtalyanların Vahşeti 154 • İtalya ve Trablusgarb, Daily Telegraph Gazetesinden 157 • Matbu'ât-ı Ecnebiyye, Mısırlıların İ'tirâzâtı 158 • İtalya Donanması, Neue Freie Presse Gazetesinden 160 • Osmanlı Zâbitlerinin Kahraman Rûhu 161 • Trablusgarb'a Dâ'ir Kısım, Târihî ve Coğrafî 162 • Trablusgarb Vilâyeti ve Bingazi Mutasarrıfiyyeti 163 • Neue Freie Presse Gazetesinden 165 • İtalyalı Gemiciler İçin 166 • Meclis-i Meb'ûsânda Okunan Nutk-ı İftitâhîye Meclis-i Meb'ûsân Hey'et-i Umûmiyyesi'nden Verilen Cevâbdır 168 • Trablusgarb'a Dâ'ir Bir Takrîr 171 • İngiltere-Hukūk-ı İslâm 173 • Boğazların Muhâsarası 174 • Trablusgarb'a Dâ'ir Kısım, Târihî ve Coğrafî 178 • Derne'den Bir Mektûb 181 • Osmanlı-İtalya Muhârebesi'nin Safahâtı 183 • Üserâ-yı Harbiyye 184 • Muhârebe ve Osmanlı-İngiliz Münâsebâtı 184 • Osmanlı Limanlarını Bombardıman 187 • Trablus'da Müsâdeme 187 • Trablusgarb'a Dâ'ir Kısım, Târihî ve Coğrafî 197 • Bingazi Sancağı 204 • Trablusgarb'a Dâ'ir Kısım, Târihî ve Coğrafî; Sahrâ-yı Kebîr 213 • Ma'lûmât-ı Târihiyye 218 • Karamanlı Sülâlesinin İbtidâ-yı Zuhûru 226 • Mehmed Paşa'nın Vâlîliği 227

Dizin / 231

•

Kaynakça / 237

•

Ekler /241

ÖN SÖZ

Günümüz Libyası'nın olduğu coğrafya Türk tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bölgenin tarihî, siyasi, askerî, iktisadi ve kültürel dokusu yeterli düzeyde araştırılmamış ve Trablusgarb Savaşı (1911-1912) ise tüm yönleriyle aydınlatılamamıştır. Uzun zamandır ihmal edilmiş olan Avanzâde Mehmed Süleyman'ın *Trablusgarb ve Devlet-i Aliyye-İtalya Vekāyi'-i Harbiyyesi* adlı eseri günümüz alfabesine bu nedenle aktarılmış ve bu alanda çalışanlara katkı sağlanması arzulanmıştır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük emeği olan hocam Prof. Dr. Kemal Beydilli'ye büyük şükran borçluyum. Değerli sohbetleriyle ufuk açıcı bilgiler sunan Orhan Koloğlu'na ve büyük bir nezaket örneği göstererek çalışmam hakkında kıymetli görüşlerini bana ileten İrvin Cemil Schick'e teşekkürü bir borç bilirim. Bazı resim ve belgelere erişimimi sağlayan ve çalışma hakkında önemli tavsiyelerde bulunan Cem Hakan Başaran'a teşekkür ederim. Büyük bir sabır ve dikkatle çalışmamı baştan sona okuyup, imla kontrollerini gerçekleştiren İbrahim Bilal Durak'a yardımlarından dolayı minnettarım.

Avanzâde Mehmed Süleyman'ın eserlerine ulaşmamı sağlayan Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Millî Kütüphane ve çalışanlarına, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Kütüphanesi çalışanlarına, bilhassa Murat Serdar'a teşekkür ederim. Çalışmamın her aşamasında birçok kez yararlandığım İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Kütüphanesinin değerli çalışanlarına en derin şükranlarımı sunarım.

Çalışmanın değişik aşamalarında yorum ve görüşleriyle eseri zenginleştiren Ali Seslikaya, Bünyamin Punar ve Gökhan Arefeoğlu'na teşekkür ederim. Kitap olarak yayımlamayı üstlenen Ötüken Neşriyata, bilhassa Editör Göktürk Ömer Çakır'a teşekkürü borç bilirim. Son olarak eğitim hayatım boyunca bana her zaman desteğini sunan sevgili babam Kadir Küçükefe'ye sonsuz teşekkür ederim.

Ayhan Küçükefe

GİRİŞ

Endülüs'te İslam hâkimiyetinin sona ermesinin (1492) ardından Kuzey Afrika sahil kesimine çok sayıda Müslüman göç etmiştir. Bu Müslüman topluluklar bölgenin canlanmasında önemli rol oynamıştır. Bu topluluklar, Cerbe Adası ve Trablus'u üs edinerek yoğun bir surette korsanlık faaliyeti yürütmüştür.[1] İspanyollar ve diğer Hristiyan devletler Kuzey Afrika'daki korsan yataklarını ele geçirmek ve kıyı kesimlerindeki mamur topraklara sahip olabilmek adına bölgeye sürekli tecavüz etmiştir. Bu dönemde Kuzey Afrika'da Berberî ve Araplardan müteşekkil devletlerin ciddi bir güç oluşturduğu söylenemezdi. Böylelikle XVI. yy. başlarında İspanyol ve diğer Hristiyan kuvvetleri güçlü bir mukavemet görmeden kısa süre içerisinde Cezayir, Tunus ve Trablus'u kapsayan bölgeyi ele geçirmiştir.

1510'da İspanyol Kumandan Don Pedro Navarro[2] ve beraberindeki Hristiyan kuvvetler yoğun saldırılardan sonra Trablusgarb'ı ele geçirmiş ve ardından Trablus'u Sicilya'ya bırakmışlardır. 1530 senesine gelindiğinde İspanyollar, İtalya ve Fransa ile savaş hâlinde olduğundan Trablus'u Malta Şövalyelerine terk etmek zorunda kalmışlardır.[3] Malta Şövalyelerinin yerli halka yönelik adaletsiz uygulamaları hatta zulümleri neticesinde ahali, Trablus'un 16 kilometre doğusunda bulunan Tacura'ya iltica etmiştir. 1519'da Trabluslular kendi topraklarını geri alabilmek için İstanbul'a bir heyet yollamış ve yardım talebinde bulunmuşlardır.[4] İstanbul'da onlarla lisanlarını bilen Enderun ağalarından Murad Ağa ilgilenmiştir. Osmanlı Devleti, yardım talebini olumlu karşılamış; Murad Ağa'ya beylerbeyi payesi vererek bir miktar askerle birlikte kendisini Tacura'ya göndermiştir. Murad Ağa Tacura'da Osmanlı idaresini tesis etmiş ve arkasından Trablus'a taarruzda bulunmuştur.[5] Ne var ki Trablus'a yönelik bu saldırılardan netice alınamamıştır. Osmanlı Devleti de Trablusgarb Meselesi'nin kesin halli için Sinan Paşa ve Turgud Reis'i görevlendirmiştir. Sinan Paşa 120 parça kadırgayla, Turgud Reis ise 50 kalyeta (kalite) ile sefere katılmışlar-

---

1 Aziz Samih, *Şimali Afrika'da Türkler, I. Cilt,* İstanbul: Vakit Gazete Matbaa Kütüphane, 1936, s. 53.

2 Pedro Navarro (ö. 1528).

3 Ali Mustafa El Mırsati, *Libya ve Türkiye Arasındaki Tarihi ve Sosyal Bağlar*, çev. Vecdi Gedik, Ankara: Libya Arap Halk Sosyalist Cemahiriyesi Ankara Halk Bürosu Kültür Merkezi Yayınları, 1981, s. 10.

4 Celâl Tevfik Karasapan, *Libya: Trablusgarp, Bingazi ve Fizan*, Ankara: Resimli Posta Matbaası Ltd. Şirketi, 1960, s. 107.

5 Aziz Samih, *Şimali Afrika'da Türkler, II. Cilt,* İstanbul: Vakit Gazete Matbaa Kütüphane, 1936, s. 186.

dır.[6] Bu müşterek kuvvetlerin güçlü hücumları sayesinde 15 Ağustos 1551'de Trablusgarb ele geçirilmiştir.

Trablusgarb'ın ilk beylerbeyi Murad Ağa olmuş, ardından da Turgud Reis beylerbeyliği görevine getirilmiştir. Trablusgarb ilk zamanlar merkezden gönderilen beylerbeyi tarafından idare edilmiştir (1553-1603). Zamanla devletin başına türlü türlü gaileler gelmesi hasebiyle merkezden uzak bu topraklarda yeniçeriler etkin olmaya başlamıştır. Böylelikle yeniçeriler tarafından seçilen dayılar, Trablusgarb'ı idare etmeye başlamıştır (1603-1711). Bu dönemde dayıların kimi zaman İstanbul'dan gönderilen beylerbeylerini etkisizleştirmeye çalıştıkları hatta şehre almadıkları görülmüştür. 1711 senesinde yeniçeriler ve yerel unsurlar arasındaki çekişmelere son veren Karamanlı Ahmed Bey, Trablusgarb idaresini eline geçirmiştir. Karamanlı Ahmed Bey İstanbul'dan gönderilen kuvvetleri bertaraf ettikten sonra beylerbeyi unvanını almış ve otoritesini sağlamlaştırmıştır. Ahmed Bey'in ölümü sonrasında oğlu Mehmed Bey, Trablusgarb yönetimini üstlenmiş ve artık Karamanlı ailesinin veraset yoluyla mahallî hanedanlıklarını teessüs etmiştir. Karamanlı yöneticiler çeşitli zamanlarda Amerika, İngiltere, Fransa ve İsveç gibi devletlerle anlaşmalar yapmışlardır.

Karamanlı ailesinde iç çekişmelerin artması ve yerel halkın İstanbul'a ulaşan şikâyetleri üzerine 1835'te Mustafa Necib Paşa kumandasında bir donanma Trablusgarb'a gönderilmiştir. Mustafa Necib Paşa önce temkinli davranarak şehrin ileri gelenlerini itaat altına almış, ardından Karamanlı ailesinin idaresine son vermiştir. Bu dönemden sonra Osmanlı yönetimi Trablusgarb, Bingazi ve Fizan'da otoritesini sağlamlaştırmak adına yoğun çaba göstermiştir. Özellikle Evlâd-ı Süleyman kabilesi şeyhi Abdülcelil ve Beni Nuveyr kabilesi şeyhi Gome bin Halife isyanlarının bertaraf edilmesinden sonra Osmanlı hâkimiyeti iyice pekişmiştir.[7] Ayrıca bu dönemde Osmanlı Devleti, Trablusgarb'ı da kapsayan Büyük Sahra'daki ticaret yollarına hâkim olmak isteyen Fransa'nın bazı teşebbüslerini de engellemiştir.[8]

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti'nin paylaşılma süreci hızlanmış ve Avrupa devletleri, Osmanlı topraklarını sömürgeleştirmek için birbirleriyle yarışır duruma gelmiştir. Cezayir'in 1830'da, Tu-

6 Karasapan, *Libya*, s. 108.

7 Abdurrahman Çaycı, "Guma İsyanı Öncesinde Fransa'nın Trablusgarb Siyaseti", *Belleten 182* (1982 Nisan): s. 323.

8 Ömer Mansur Kâhya Paşa'nın Küfre'de ve Fizan taburu askerî tabibi Osman Bey'in ise Tibesti ve Barday'da Osmanlı idaresinin tesisi, ayrıca Rıfkı Erer'in Borku'nun merkezi Ayn-i Kalaka'yı zaptetmesi gibi önemli teşebbüslerde bulunulmuşsa da bilhassa Trablusgarb Harbi sonrasında bu bölgenin Avrupalı güçlerce istilası önlenememiştir. Karasapan, *Libya*, s. 176-179, 188-190.

Avanzâde Mehmed Süleyman'ın Eserleri[35]

Avanzâde Mehmed Süleyman kendine has üslûp ve tarzda ortaya koyduğu çalışmalarla döneminin sorunlarına çözüm bulmayı arzulamıştır. Bunu da kimi zaman hastalıklarla mücadelede yapılması gerekenleri anlattığı çalışmalarla yapmış kimi zaman da aile ve kadın mevzuları üzerine yazdığı eserlerle gerçekleştirmiştir. Şüphesiz Avanzâde Mehmed Süleyman halkın bilinçlenmesi adına verdiği eserlerle toplumun gelişimine önemli katkılar sunmuştur.

Avanzâde Mehmed Süleyman 51 yıllık yaşamında roman, hikâye, takvim, büyü, tılsım, yemek tarifi, Alman ve Japon kültürü gibi başlıklarda yüzün üzerinde telif ve tercüme eser neşretmiştir. Esasen eserleri arasında telif ve tercüme eserler şeklinde net bir ayrım yapılması oldukça zordur. Çünkü Avanzâde Mehmed Süleyman'ın telif zannolunan eserlerinin bir kısmının tercümeye dayandığı, diğer taraftan da tercüme denilen eserlerinin ise çeşitli müdahaleler sebebiyle uyarlama olduğu ortada iken kesin bir yargıda bulunmak güçtür. Bu nedenle aşağıda telif ve tercüme kitapları bir arada verilmiştir:

- *113 Numaralı Hane, I. Cilt,* çev. İskender-Avanzâde Mehmed Süleyman, Dersa'âdet: Kasbar Matbaası, 1317.
- *113 Numaralı Hane, II.-III. Cilt,* çev. Avanzâde Mehmed Süleyman, Dersa'âdet: Kasbar Matbaası, 1318.
- Ablunar Bivnar, *Gizli Oda: Hakikî Cinaî ve Meraklı Romandır,* çev. Avanzâde Mehmed Süleyman, Dersa'âdet: Tarik Matbaası, 1316.
- *Adem-i İktidâr İlacı,* Dersa'âdet: Müdafaa Matbaası, 1336.
- *Ahrar mı, İttihad mı?,* İstanbul: Karabet Matbaası, 1327.
- *Âile Aşçısı, 100 Türlü Çorba Pişirmek Usûlü,* İstanbul: Matbaa-i Orhaniye, 1335.
- *Âile Aşçısı, 100 Türlü Sebze Pişirmek Usûlü,* İstanbul: Kader Matbaası, 1335.
- *Âile Aşçısı, 100 Türlü Yumurta Pişirmek Usûlü,* İstanbul: Matbaa-i Orhaniye, 1335.
- *Âile Eczanesi: Alman Usûlü,* Dersa'âdet: Kader Matbaası, 1335.
- Alexandre Dumas, *Monte Kristo, 1-6. Cilt,* çev. Avanzâde Mehmed Süleyman, Dersa'âdet: Keteon Bedrosyan Matbaası, 1327.

[35] Avanzâde Mehmed Süleyman neşriyatının çoğunda yayım tarihini Rûmi veya hicri olarak belirtmediğinden miladi takvime çevrilmesi uygun görülmemiştir. Fakat *Ormanda Bir Kadın Cesedi* adlı eserin basım tarihini miladi, hicri ve Rûmi olarak ayrı ayrı belirtmiştir.

- *Alman Askeri ve Almanya'da Hayat-ı Askeriye,* Dersa'âdet: Orhaniye Matbaası, 1335.[36]
- *Alman Durûb-i Emsâli,* [Dersa'âdet]: Matbaa-i Orhaniye, 1335.
- *Alman Kadınları,* [Dersa'âdet]: Orhaniye Matbaası, 1335.[37]
- *Alman Letâifi,* Dersa'âdet: Orhaniye Matbaası, 1335.
- *Alman Muharrireleri,* [Dersa'âdet]: Orhaniye Matbaası, 1335.
- *Alman Usûlü Ticaret ve Servet Usûlleri,* [Dersa'âdet]: Orhaniye Matbaası, 1335.
- *Alman Usûlü Tütün İçmek,* Dersa'âdet: Orhaniye Matbaası, 1335.
- *Almanlar Gibi Kuvvetli ve Uzun Boylu Nasıl Olmalı?,* Dersa'âdet: Orhaniye Matbaası, 1335.
- *Almanya Devleti,* Dersa'âdet: Orhaniye Matbaası, 1335.
- *Almanya Tarihi (I. Kısım),* Dersa'âdet: Orhaniye Matbaası, 1335.
- Alphonse Karr, *Âlicenab Kız: Hikâyeler,* çev. Avanzâde Mehmed Süleyman, Dersa'âdet: Kasbar Matbaası, 1315.
- *Aza Seğirmesi,* çev. Avanzâde Mehmed Süleyman, Dersa'âdet: Lusiyen Matbaası, 1331.
- *Baha ile Şefika*, çev. Avanzâde Mehmed Süleyman, Dersa'âdet: Kader Matbaası, 1335.
- *Bel Soğukluğu,* Dersa'âdet: Kader Matbaası, 1326.
- *BinBir Çeşid (I. Kısım),* Dersa'âdet: Yuvanaki Panayotidis Matbaası, 1315.
- *Dilber Bir Kız yahud Bir Genç Kızın Serencâmı,* çev. Avanzâde Mehmed Süleyman, Dersa'âdet: Kadınlar Dünyası Matbaası, 1335.
- *Dilber Kontes: Güzel ve Kibar Bir Genç Kızın Serecâmı,* çev. Avanzâde Mehmed Süleyman, Dersa'âdet: İkdâm Matbaası, 1333.
- *Eczacılara Mahsus Muhtıra,* [Dersa'âdet]: Kader Matbaası, 1329/1912.
- *Eski İnsanlar ve Keşf-i İstikbal,* İstanbul: Orhaniye Matbaası, 1335.

---

[36] Avanzâde Mehmed Süleyman *Alman Askeri ve Almanya'da Hayat-ı Askeriye* adlı çalışmasının son sayfasında Osmanlı askeri için de bir kitap hazırladığını ifade etmiştir. Yayımlamayı düşündükleri bu çalışmada Türk askerinin kıymet ve meziyeti hakkında bilgiler vermeyi arzulamıştır. Avanzâde Mehmed Süleyman, *Alman Askeri ve Almanya'da Hayat-ı Askeriye*, Dersa'âdet: Orhaniye Matbaası, 1335, s. 13.

[37] Avanzâde Mehmed Süleyman'ın Almanlar ve Almanya ile alakalı birçok eser neşretmesinin sebebi *Alman Kadınları* adlı çalışmasının ön sözünde de belirttiği üzere Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan Almanya'yı ve Alman halkını Türklere tanıtmak ve onlarla ile dostluğun pekişmesine katkı sağlamak arzusudur. Bu çalışmada iki milletin birbirini tanıdıkça aralarındaki sevgi ve dostluğun gelişeceğini ve Almanlar gibi gelişmiş bir toplumdan okuyucuların faydalı birçok bilgiler ve tecrübeler edineceğini vurgulamıştır. Bu sebeple bir külliyatın (14 kitap) düzenli bir şekilde yayımlanmasını düşündüklerini ifade etmiştir. Avanzâde Mehmed Süleyman, *Alman Kadınları,* [Dersa'âdet]: Orhaniye Matbaası, 1335, s. 2.

Avanzâde Mehmed Süleyman'ın Trablusgarb ve Devlet-i Aliyye-İtalya Vekāyi'-i Harbiyyesi'nin Muhtevası

Avanzâde Mehmed Süleyman *Trablusgarb ve Devlet-i Aliyye-İtalya Vekāyi'-i Harbiyyesi*'ni çeşitli kaynaklardan temin ettiği yazılarla hazırlamıştır. Birçok farklı konu başlığını sunduğu çalışmasının içeriğinde Trablusgarb Harbi'yle birlikte bazı ansiklopedik bilgiler verdiği görülmektedir. Ayrıca eser içerisinde Trablusgarb ve Trablusgarb Harbi ile alakalı birçok resmin bulunması çalışmaya ayrı bir önem katmıştır. Çalışmanın kapsam ve mahiyetinin daha iyi idrak edilebilmesi adına eser içerisinde bulunan konu başlıklarının bazılarına kısaca temas edilecektir.

Avanzâde Mehmed Süleyman, eserini yazma gerekçesini çalışmasının giriş kısmında açıklamış; Avrupa'nın en medeni ve dost bilinen devletlerinden biri olan İtalya'nın, Trablusgarb'da menfaati engellendiği gerekçesiyle yıllardan beri gizlice beslediği istilacı fikirleri ile Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiğini belirtmiştir. Osmanlı'ya savaş ilan eden İtalya'yı ve işgal edilmek istenen Trablusgarb'ı bilmeyen birçok kişinin olduğunu; bu yüzden de İtalya ve Trablusgarb'ın tarihi, coğrafyası, ticareti, sanayisi, kültürü vb. konular hakkında bilgiler vereceğini açıklamıştır. Ayrıca eserin savaş tarihi (târih-i harb) vazifesi de göreceğini hatırlatarak Doğu ve Batı dillerinde yukarıda zikredilen konularla alakalı neşredilen yayınlardan istifade ederek metnin kıymetini artırmaya çalıştığını belirtmiştir. Yukarıdaki ifadesinden anlaşıldığı üzere Avanzâde Mehmed Süleyman, eserin genelinde bir yandan devam eden savaşı anlatırken diğer yandan savaşla ilgili olan yerler hakkında bilgilere yer ayırmıştır.

Avanzâde Mehmed Süleyman'ın, çalışmasının birçok yerinde Afrika'nın tarihi ve coğrafi yapısı hususunda çok geniş malumat verdiği görülmektedir. Afrika'da bulunan kavimleri, madenleri, ticari ve askerî güzergâhları, hayvan türlerini, meyve ve bitki çeşitlerini kapsayan birçok ansiklopedik bilgiyi okuyuculara aktarmıştır.[40] Avanzâde Mehmed Süleyman bu bilgileri yoğun bir şekilde sunmuş olması hasebiyle Trablusgarb Meselesi'nden biraz uzaklaşmış görünmektedir. Buna karşın ara bölümler içerisinde ise Trablusgarb'ın Antik

---

[40] Afrika ile ilgili birçok bilginin *Kamûsü'l-A'lâm*'ın Afrika (Afrique/افريقا) maddesinden alındığı tespit edilmiştir. Burada bulunan birçok alt başlığın esere müdahalesiz aktarıldığı görülmüştür. (Bk. *Trablusgarb ve Devlet-i Aliyye-İtalya Vekāyi'-i Harbiyyesi*'nin içerisindeki Ma'lûmât-ı Târihiyye ve Coğrâfiyye, Şekl-i Umûmîsi, Cibâl ve Enhârı, İklîm ve Havası, Trablusgarb'a Dâir Kısım; Târihî ve Coğrâfî başlıklı bölümler). Şemseddin Sami, *Kamûsü'l-A'lâm, I. Cilt*, İstanbul: Mihran Matbaası, 1889/1306, s. 235-245.

Dönem tarihinden başlayarak İslam ile müşerref olmasını ve Osmanlı Dönemi'ni de kapsayan bilgiler paylaşmıştır.[41]

Bingazi sancağı başlığı altında ise tarihî ve coğrafi malumatların yanı sıra yapılan ihmalkârlıklara yer vermiş, Fizan sancağı altında ise kendisine bağlı kazaları tanıtmakla yetinmiş ve son olarak da Sahrâ-yı Kebîr'in ticareti ve coğrafi yapısına dair birtakım bilgiler aktarmıştır. Akdeniz'e ayrı bir konu başlığı ayırdığı görülen Avanzâde Mehmed Süleyman; bu bölümde Akdeniz'in tarihi, iklimi, ticareti ve stratejik konumuna değinmiştir. Aynı bölümde Avrupalı devletlerin Akdeniz ve Osmanlı ile olan ticari ilişkilerini birtakım veriler üzerinden açıklama yoluna giderek savaşın ticari ve siyasi tahribatına dair önemli bilgiler paylaşmıştır.

Avanzâde Mehmed Süleyman eserinde *Daily Telegraph, Graphic, La Vérité, London Opinion, Neue Freie Presse, Novoye Vremya, Le Temps, Times ve Tribuna* gazetelerinde çıkan makalelere yer vermiş ve makalelerde İtalya'nın Trablus işgali sonrası halka uyguladığı vahşetleri; Trablus, Bingazi ve diğer yerlerde cereyan eden çarpışmaları ve Türk-Arap mücahitlerin İtalyanlar karşısında kazandıkları başarıları aktarmıştır. Bununla birlikte Avanzâde Mehmed Süleyman farklı bölümlerde İngiliz-Osmanlı münasebetinin ehemmiyetine dikkat çekmiştir. Bu bölümlerde İngiliz kolonilerinde yaşayan Müslüman ahalinin varlığı vurgulandığı gibi İngilizlerin karşılaştığı Hint ve Urabi isyanları gibi birçok problemde Osmanlı'nın İngilizlere yardımcı olduğunu hatırlatarak ilişkilerin iki taraf açısından kazanım ve zararlarını göstermeye çalışmıştır.

Osmanlı devlet yöneticilerinin işgal öncesindeki Trablusgarb'a bakışını gösteren Mustafa Celâleddin Paşa'nın Avrupa'nın Afrika'daki yayılmacılığına karşı alınması gereken askerî, ticari ve siyasi önlemleri içeren layihası (1869) ile Serdar-ı Ekrem Abdülkerim Nâdir Paşa'nın Hüseyin Avni Paşa'ya Trablusgarb'da artan İtalyan nüfuz ve emellerine karşı yapılması gerekenleri anlattığı mektup dikkate değerdir. Söz konusu metinlere eserinde yer veren Avanzâde Mehmed Süleyman, Osmanlı mebuslarının Mecliste Trablusgarb için sunmuş oldukları takrirleri (önergeleri) naklederek vekillerin gözünden Trablusgarb işgali öncesinde yaşanan âcizlik ve ihmalkârlıkları da aktarmıştır.

Avanzâde Mehmed Süleyman *Trablusgarb ve Devlet-i Aliyye-İtalya Vekāyi'-i Harbiyyesi*'nde İtalya'nın yakın tarihi, Osmanlı Devleti'ne verdiği notalar ve Osmanlı'nın bu notalara verdiği cevaplar, İtalyan askerlerinin işgal sırasında

[41] Avanzâde Mehmed Süleyman eser içerisinde Trablusgarb tarihini naklederken ("Ma'lûmât-ı Târihiyye" başlıklı bölüm) "Ebu Abdullah Muhammed b. Halil İbn Galbun, *Tarih-i İbn Galbun Der-Beyân-ı Trablusgarb*, çev. Mehmed Nehiceddin, İstanbul: Ceride-i Havadis Matbaası, 1284" künyeli çalışmadan yararlandığı anlaşılmaktadır. Burada bulunan pasajların belirli kısmını eserine aynen aktarırken bazı bölümleri de özet hâlinde verdiği görülmektedir.

ve sonrasında karşılaştıkları zorluklar, İtalya'nın Çanakkale ve Şeyh Said[42] gibi Osmanlı limanlarını kuşatması ve buraları bombardıman etmesi sonrasında ortaya çıkan uluslararası soruna dair yazılar, Enver Bey'in Derne'deki zaferleri, Trablusgarb mebuslarının savaşa katkı ve yardımları, Tokad Torpidosu Süvarisi Ahmed Turgud Bey ve Osmanlı askerlerinin İtalyan donanmaları karşısındaki hamiyetperverlikleri, Trablusgarb'daki direnişçiler için Mısır'da toplanan yardım komitesi başkanı Prens Ömer Tosun Paşa'nın telgrafı, Avrupa'da toplanan sosyalistlerin İtalyan işgalini protesto mitingi, Avrupa'daki siyaset ve fikir adamlarının İtalyan işgaline karşı tutumları, İngiltere Kral ve Kraliçesi'nin Hindistan yolculukları öncesinde Port Said'e uğramaları ve Kâmil Paşa ile yapmış oldukları görüşme dâhil birçok konuyu okuyucuya aktarmıştır.

[42] Arap Denizi kıyısındaki Osmanlı şehri.

Trablusgarb ve Devlet-i Aliyye-İtalya Vekāyi‘-i Harbiyyesi’nin Basım Tarihi ve Yayına Hazırlanma Süreci

Avanzâde Mehmed Süleyman’ın *Trablusgarb ve Devlet-i Aliyye-İtalya Vekāyi‘-i Harbiyyesi* adlı eseri 176 sayfa ve 41 adet resimden oluşmaktadır. Eserin tam olarak ne zaman yayımlandığı ve tamamlandığı bilinmemektedir. Ancak eserin içindeki yazılardan Trablusgarb Savaşı (1911-1912) sırasında yazıldığı anlaşılmaktadır. Örneğin “Bir Aylık Vekāyi‘-i Harbiyye Hulâsası” başlığı altındaki ilk cümle olan *“Şu satırların yazıldığı gün Devlet-i ebed-müddetimiz ile İtalya arasında açılan harb tam bir aya bâliğ olmuş…”*[43] ile ilerleyen sayfadaki *“İki buçuk aydan beri İtalya ile hâl-i harbde bulunduğumuz ma‘lûmdur.”*[44] cümleleri, eserin savaş döneminde yazıldığını göstermektedir. Ayrıca eserinin son sayfasında savaş tarihini burada sonlandırdığını, savaşın devam-ı hâlinin savaş tarihi yazmaya müsait olmadığını, savaşın ileride alacağı şekle göre eserine savaş ayrıntılarını ve barış anlaşmasını ekleyeceğini söyleyerek eserini tamamlamıştır.

Ulaşılabilen farklı nüshalar sonucunda eserin bir fasikül şeklinde basılıp sonradan kitap hâline getirildiği tahmin edilmektedir.[45] Hakkı Tarık Us Koleksiyonu’ndaki nüsha ise bu tahmin için delil niteliğindedir. Bu nüshada bulunan “[Vekāyi‘-i Harbiyye]-1,2,3...” ibaresinden sonra yeni bir sayı olduğunu belirten “numero 1, 2, 3...” ibareli bir kapağın bulunması eserin bir yazı dizisi veya dergi şekilde çıktığı ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Diğer koleksiyonlardaki nüshalarda ise ara kapaklar olmayıp kitap hâlinde bulunmaktadır. Çalışma hazırlanırken kitap formatında bulunan nüshaların içeriği esas alınmıştır.

Günümüz alfabesine aktarılırken eser içerisinde bulunan yabancı terimlerin ve isimlerin orijinal yazılışları verilmeye çalışılmıştır.[46] Bunun yanında

---

43 Süleyman, *Trablusgarb*, s. 36.

44 Süleyman, *Trablusgarb*, s. 143.

45 *Trablusgarb ve Devlet-i Aliyye-İtalya Vekāyi‘-i Harbiyyesi*’nin erişime açık ve ulaşılabilen nüshaları: Marmara Üniversitesi Kütüphanesi Nadir Eserler Koleksiyonu, Bilkent Üniversitesi Kütüphanesi, Boğaziçi Üniversitesi Kütüphanesi, Harvard Üniversitesi Kütüphanesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı İhsan Karabatur Koleksiyonu, Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Seyfeddin Özege Koleksiyonu, Millî Kütüphane (3 ad) ve Hakkı Tarık Us Koleksiyonu’nda (sadece 5 sayı mevcut) olmak üzere 10 adettir.

46 Afrika’daki coğrafi bilgiler için *Britannica World Atlas: İnternational*, Chicago: Encyclopaedia Britannica, 1967 adlı kaynaktan, İslam ve Osmanlı tarihi ile ilgili künye bilgileri için *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*’nden, yabancı terim ve isimler hakkında bilgiler için *https://www.britannica.com.*’dan istifade edilmiştir.

orijinal yazımlarına ulaşılamayan bazı şahıs, güzergâh ve coğrafi isimler asli harflerin okundukları şekilde aktarılmıştır. Metin içerisindeki bazı kelimeleri günümüz Türkçesine uyarlamak için birtakım değişikliğe gidilmiştir. Örneğin Çanakkal'a-Çanakkale, dîvâr-duvar, fikr-fikir, istatuko-statüko, şehr-şehir gibi kelimelerin ikinci yazımı tercih edilmiştir. Bunun yanında kelimelerin içerisinde bulunan "a-o, b-p, c-ç, g-ğ, t-d, ü-i" (anı-onu, etdi-etti, için-için, gügen-güven gibi) harflerinde değişime gidilmiştir.

Metin içerisindeki bazı cümleler paragraf hâline getirilerek biçimsel ve anlamsal bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır. Bu değişimler metnin anlamında bir değişikliğe sebep olmayacak şekilde uygulanmıştır. Ayrıca eser içerisinde bulunan görseller numaralandırılmış (Resim 1…) ve çalışmanın giriş kısmında "İçindekiler" oluşturularak eser içerisindeki konu başlıklarına erişimin kolaylaştırılması arzu edilmiştir. Metnin dili her ne kadar ağır olmasa da okuyuculara kolaylık sağlamak amacıyla bazı sözcüklerin günümüzdeki karşılıklarına dipnotlarda yer verilmiştir. Metin içerisinde geçen şahısların künyeleri mümkün mertebe kaydedilmiştir.

Avanzâde Mehmed Süleyman'ın *Trablusgarb ve Devlet-i Aliyye-İtalya Vekāyi'-i Harbiyyesi*'nin çeşitli kaynaklardan temin ettiği yazılardan oluştuğu yukarıda ifade edilmişti. Metinde yer alan alıntıların nerede başlayıp nerede sonlandığı tam olarak saptanamadığından alıntılar metin içerisinde uygun ve yaklaşık pasajlar biçiminde sunulmuştur.

Metnin okunmasını kolaylaştırmak adına bazı transkripsiyon kuralları uygulanmıştır. Metinde ayn (ع) harfi ' işaretiyle, hemze (ء) ise ' işaretiyle gösterilmiştir. Metin içerisinde özel adlar, alıntılar ve rakamlar << >> ( ) işaretleri içerisinde aktarılmış, lüzum görülen kısım haricinde bu işaretler kullanılmamıştır. Baskı hatasından dolayı okunamayan bazı kısımlar […silik] şeklinde belirtilmiş ve ihtiyaç duyulan yerlerde eklemeler köşeli parantez [ ] içerisinde verilmiştir.

Trablusgarb ve Devlet-i Aliyye-İtalya Vekāyi‘-i Harbiyyesi

Numero 1 Fiyâtı 1 Guruştur.[1]

Vatanın bir uzv-ı kıymetdârı olan Trablusgarb vilâyeti hakkında ma‘lûmât-ı târihiyye ve coğrafiyye, Trabluslulaın âdât ve ahlâkına ve düşman-ı vatan olan İtalya’ya dâ’ir ma‘lûmât ve vekāyi‘-i harbiyye ile vesâ’ik-ı resmiyyeyi muhtevîdir.[2]

Muharriri:
M. Süleyman

Nâşiri:
Matbaa ve Kütüphâne-i Cihân Sahibi
Mihrân

[1] Hakkı Tarık Us Koleksiyonu’ndaki nüshanın ara sayfalarında Cihân Matbaası tarafından basılan Ali Seydi Bey’in Resimli Kāmûs-ı Osmânî’sinin tanıtımına yer verilmiş ve yazının son satırlarında “Resimli Osmanlı-İtalya Muhârebesi: tamamına abone 20, taşra için 25 guruştur.” yazılmıştır.

[2] Yukarıdaki ibare sadece Hakkı Tarık Us Koleksiyonu’ndaki nüshada mevcuttur.

Maslahatgüzârlığından alınan nota ile mâhiyyeti anlaşılabilen mes'ele hakkında Hükûmet-i mezkûrenin dünkü gün gönderdiği ültimatomda Trablusgarb ve Bingazi'nin **[s. 11]** yirmi dört saat zarfında tahliyesi taleb edilmiş olup buna verilen cevâbda bir şekl-i muvâfık ile müzâkere-i siyâsiyye icrâsı teklîf olunmuş ise de İtalya Hükûmetince bu, cevâb-ı redd makāmında bi't-telâkkī Hükûmet-i Seniyyeye i'lân-ı harb edilmiş ve Preveze'de bir torpidomuzun topa tutulması sûretiyle fi'len dahi i'lân-ı muhâsamât[91] kılınmıştır.

Şu ahvâl-i mühimme karşısında Hey'et-i Vükelânın mevkī'i pek ziyâde nezâket kesbetmesine ve bu sebeble hakkında emniyet-i umûmiyyenin de insilâbı[92] bedîhî[93] bulunmuş olmasına binâen böyle pek mühim ve nâzik bir zamanda devam-ı me'mûriyeti muvâfık-ı maslahat olamayacağından bugüne kadar cereyân eden ahvâl ve mu'âmelâtın ve hâl-i hâzır-ı mes'elenin mes'uliyeti kendisine â'id olmak üzere Sadrâzam İbrahim Hakkı Paşa vazîfe-i riyâsetten afvını istirhâm eyler.

16 Eylül sene 1327[94]

Sûret-i Hatt-ı Hümâyûn

Vezir-i me'âlî semîrim Said Paşa

İbrahim Hakkı Paşa[nın] vukū'-ı istifâsı cihetiyle mücerreb[95] olan reviyet[96] ü hamiyyet ve vukūf u ehliyetinize binâen mesned-i sadâret uhdenize tefvîz[97] ve Meşîhat-ı İslâmiyyeye[98] Musa Kazım Efendi[99] ibkāen ta'yin olunmuştur. Kānûn-ı Esâsî'nin mu'addel yirmi yedinci maddesi ahkâmına tevfîkan hey'et-i

91 Düşmanlıkların ilanı.

92 Kalkma, kaldırılma, kalmama, giderilmiş olma.

93 Âşikâr, açık.

94 M 29 Eylül 1911 (Metin içerisindeki hicri ve Rûmi takvimler miladi takvime çevrilirken Türk Tarih Kurumunun programından istifade edilmiştir. Bk. http://www.ttk.gov.tr/genel/tarih-cevirme-kilavuzu).

95 Tecrübe olunmuş, denenmiş, sınanmış.

96 İyice tartıp biçerek etraflıca düşünme.

97 Bir iş veya şeyi bir kimsenin üstüne bırakma, ihale.

98 Şeyhülislâmlık makamı ve dairesi.

99 Musa Kazım Efendi, Erzurum'da doğmuş ve ilk eğitimini burada almıştır. Önce Balıkesir'de çeşitli hocalardan ders almış daha sonra İstanbul'a giderek eğitimine burada devam etmiştir. 1888'de icâzet almasının ardından imtihanı kazanarak müderris olmuş ve Fatih Camisi'nde ders vermeye başlamıştır. Musa Kazım Efendi daha sonra Mekteb-i Hukuk Mecelle muallimliği, Mekteb-i Sultânî akaid muallimliği, Dârülfünun ve Dârülmuallimîn hocalığı yapmıştır. I. Dünya Savaşı sonunda İttihatçı ileri gelenleriyle birlikte yargılanıp sürgün cezasına çarptırılmıştır. Meclis-i A'yân azalığı, şeyhülislamlık, Evkaf Nezâreti vekilliği yapan Musa Kazım Efendi sürgün bulunduğu Edirne'de 10 Ocak 1920'de vefat etmiştir (d. 1858/1859-ö. 10 Ocak 1920). Ferhat Koca; "Mûsâ Kâzım Efendi", *DİA*, c. 31, s. 221-222. Bk. Ek 4 (Hey'et-i Vükelâ).